

Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΗΣ ΚΑΙ Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ Μία πρώτη προσέγγιση

«...Χωρίς αμφιβολία οφείλομε νά επαναφέρωμε τόν «'Ακρίτη» τοῦ 'Εσκοριάλ στή χρονολογικά πλαίσια τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου ἀπό τόν ὁποῖο ἔχει ἐξωσθῆ, καί νά δεχθούμε ὅτι τό κείμενο αὐτό στήν ἀρχική μορφή του συνετάγη σέ μιά ἐποχή ἀρκετά παλαιά, κατά τήν ὁποία ἦταν ἀκόμη δυνατή ἡ ἐκ μέρους τοῦ συντάκτη ἀντληση πληροφοριῶν ἀπό τήν προφορική παράδοση καί ἀπό τά βυζαντινά χρονολογικά κείμενα. Τά κείμενα αὐτά, ὅπως φαίνεται, δέν συμπίπτουν πρός τούς γνωστούς βυζαντινοὺς χρονολογικούς πού ἔφθασαν ὡς τίς μέρες μας»¹. Ἡ ἀξιωματική αὐτή ῥήση τοῦ 'Αλεξίου, τήν ὁποία, μέ κάποια μικρή παραλλαγή, ἐπανελάβε λίγο ἀργότερα στήν εἰσαγωγή τοῦ «'Ακρίτη»², θέτει γιά ἄλλη μία φορά στό προσκήνιο τή μελέτη τοῦ ἱστορικοῦ ὑποβάθρου τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ 'Ακρίτη (ἐφεξῆς Δ.Α). Εἶναι πάντως χαρακτηριστικό ὅτι ἡ προοπτική τοῦ 'Αλεξίου δέν ἐστιάζεται, σέ ἀντίθεση μέ τόν Γρέγοιρ³, στήν ὑποχρεωτική ἀνεύρεση τῶν ἱστορικών πηγῶν τοῦ Δ.Α ὅσο στόν συγκεκριμένο χώρο ὅπου ἐπιβάλλεται νά γίνει ἡ αἰτούμενη διερεύνηση.

Ὅπως εἶναι γνωστό ὁ Γρέγοιρ ἐθεσε πρῶτος τίς βάσεις τῆς ἐξέτασης τοῦ προβλήματος μέ τόν συνῆθη ἐνθουσιασμό του, ὁ ὁποῖος εὐκολα ἐλέγχθηκε τά τελευταῖα ἰδίως χρόνια. Ἔτσι, ἂν ὁ Μουσελῶμ τοῦ Ε ταυτίστηκε ὀρθά μέ τόν κατά πολὺ γνωστότερο Μασαλῶμ⁴, τό ἐπεισόδιο τῶν Μυλοκοπειῶν δέν ἔχει καμία σχέση μέ τή μάχη τοῦ Λαλακάοντος⁵ οὔτε ὁ Γενέσιος ἀποτελεῖ τήν πηγή τῶν γεγονότων τοῦ 9^{ου} αἰῶνα

---

1. Στυλ. 'Αλεξίου, 'Ο Διγενῆς 'Ακρίτης τοῦ 'Εσκοριάλ, *Πρακτικά τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν* 58 (1983) 73.

2. Βασίλειος Διγενῆς 'Ακρίτης, Ἀθήνα 1985 ('Ερμῆς/Φιλολογική Βιβλιοθήκη-5), 95'.

3. H. Grégoire, Michel III et Basile le Macédonien dans les inscriptions d'Ancyre, *Byzantion* 5 (1929-30) 327-340 καί τοῦ ἴδιου, Le tombeau et la date de Digénis Akritas, *Byzantion* 6 (1931) 481-508. Εἴκοσι μελέτες τοῦ Grégoire ἀφιερωμένες στόν Δ.Α καί τά προβλήματά του ἔχουν συγκεντρωθεῖ στόν τόμο *Autour de l'épopée byzantine*, Var. Reprints, Λονδίνο 1975.

4. H. Grégoire, Notes on the Byzantine Epic..., *Byzantion* 15 (1940-41) 99· τήν ταύτιση εἶχε προτείνει καί ὁ Π. Καρολίδης, Σημειώσεις κριτικά, ἱστορικά καί τοπογραφικά εἰς τό μεσαιωνικόν ἑλληνικόν ἔπος 'Ακρίταν, *Ἐπετηρίς Πανεπιστημίου ('Αθηνῶν)*, 1905-1906, 193.

5. Πρόταση τοῦ Grégoire, (Michel III et Basile..., ὁ.π., 338-339) τήν ὁποίαν ἐλέγχει ὁ Ν. Οἰκονομίδης, L'«έποπέ» de Digénis et la frontière orientale de Byzance aux Xe et XIe siècles, *Travaux et Mémoires* 7 (1979) 391 καί σμ. 56 (392)· πρβλ. 'Αλεξίου, *Βασίλειος Διγενῆς 'Ακρίτης*, 95'-95'.

πού παραθέτει ο Δ.Α⁶. Ἐπιπλέον, οἱ σχέσεις τοῦ Δ.Α μέ τούς Παυλικιανούς δέν ἔχουν τόν κυρίαρχο χαρακτήρα πού διείδε ὁ Grégoire⁷, ἔστω καί ἂν ὁ Καρόης τοῦ G (ἢ ὁ Καροήλης τοῦ E) εἶναι ὁ ἠγήτορας τῶν Παυλικιανῶν Καρθέας⁸. Παραμένει ὁμως ἀναμφισβήτητο ὅτι τό ἱστορικό ὑπόβαθρο τοῦ Δ.Α εἶναι συνηθέστατα πολύ κοντά στά γεγονότα, μολοντί οἱ πηγές του παραμένουν δυσδιάκριτες καθῶς ὑπάρχει ἀναντιστοιχία ἀνάμεσα στήν ἔρευνα καί τό πραγματολογικό ὕλικό⁹.

Εἶναι ἀπόλυτα εὐλόγο νά στραφοῦμε πρὸς τὰ ἱστορικά ἔργα γιά νά προσεγγίσουμε τόν ἱστορικό πυρήνα τοῦ Δ.Α. Στό σημεῖο αὐτό μποροῦν νά τεθοῦν δύο ἐρωτήματα:

α) Ποιά εἶναι τὰ ἔργα αὐτά καί σέ ποιό κοινό ἀπευθύνονταν; καί

β) Ὑπάρχει ἀντιστοιχία πηγῆς καί Δ.Α;

Γιά τό δεύτερο ἐρώτημα ἔχει ἐκφραστεῖ ἤδη ἡ ἄποψη ὅτι τὰ ἱστορικά στοιχεῖα πού ἀνευρίσκονται στόν Δ.Α δέν προέρχονται ὑποχρεωτικά ἀπό χρονογραφίες ἢ καί ἄλλα παραπλήσια ἔργα ἀλλά καί ἀπό τή λαϊκή ἱστορική μνήμη ἢ ὅποια εἶχε ἤδη ἀναχωνεύσει τὰ συμβάντα στίς ἄκρες τοῦ Βυζαντίου¹⁰. ἐπομένως ἡ ἀπόσταση πού χωρίζει τήν ἀφήγηση ἑνός γεγονότος ἀπό τόν Δ.Α καί τὰ ἱστορικά ἔργα ἐρμηνεύεται μέ σχετική εὐκολία. Εἶναι ἄλλωστε γνωστό ὅτι οἱ χρονογράφοι, ἀλλά καί οἱ ἱστορικοί, χρησιμοποιοῦσαν λαϊκές ἀφηγήσεις γιά νά συμπληρώσουν τήν ἱστορική τους ὕλη¹¹. Ὁ Δ.Α ἀντανακλᾷ, κατ' ἀκολουθίαν, πολύ περισσότερο τό μυθικό στοιχεῖο

6. Πρόκειται γιά ὑπόθεση ἐργασίας τοῦ Grégoire (Michel III et Basile, 330-331), τήν ὅποια δέν εἰσθετεῖ, πολύ ὀρθά, ὁ Ἀλεξίου, *Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης*, ρζ'.

7. Βλ. σχετικά P.Lemerle, L'histoire des Pauliciens d'Asie Mineure d'après les sources grecques, *Travaux et Mémoires* 5 (1973) 110-113, ὅπου κριτική ἀνασκευή τῶν ἀπόψεων Grégoire.

8. Στυλ. Ἀλεξίου, Ἀκριτικά, Ἡράκλειο Κρήτης (1979), 25 κέξ. Πρὸλ. τοῦ ἴδιου, *Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης*, νζ'.

9. Ἐνδιαφέρουσα στό σημεῖο αὐτό εἶναι ἡ ἔρευνα τοῦ I.K. Προμπονά, Ἀκριτικά Α', Ἀθήνα 1985, ἡ ὅποια κυκλοφόρησε λίγο μετά τήν ἔκδοση τοῦ Ἀλεξίου. Σημειῶνω, ἐδῶ δύο πρόσφατες βιβλιογραφικές συμβολές γιά τόν Δ.Α: R.Beaton, Ακριτής και οι κριτικοί: φιλολογικά και εκδοτικά προβλήματα, στόν τόμο πού ἐπιμελήθηκε ὁ Hans Eideneier, *Neograeca Medii Aevi*, Romiosini (Κολωνία 1987), 75-83 (κριτική, κατά κύριο λόγο, τῆς ἔκδοσης Ἀλεξίου) καί Catia Galatariotou, Structural Oppositions in the Grottaferrata Digenes Akritas, *Byzantine and Modern Greek Studies* 11 (1987) 29-68 (ὅπου καί βιβλιογραφία γιά τόν Δ.Α [σελ. 29 καί σημ. 1] ἀλλά καί ἔμμομή στήν παραδοσιακή ἄποψη γιά προτεραιότητα τοῦ G χωρίς ὁμως καμία αἰτιολόγηση [σελ. 30 καί σημ. 4]). Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον γιά τήν ἔρευνα εἶναι καί τό ἀκόλουθο ἄρθρο τοῦ Στ. Ἀλεξίου πού μόλις κυκλοφόρησε: Για τήν ἔκδοση τοῦ Ακριτή και του Αρμούρη, *Μαντατοφόρος* 25-26 (1987) 57-62, στό ὅποιο ἀναλύονται οἱ ἔκδοτικές «ἀρχές» τοῦ Δ.Α ἐνώ σχολιάζονται ἀπόψεις ἄλλων μελετητῶν ὅπως τοῦ Beaton, τοῦ Trapp κ.ἄ. Σημειῶνω, τέλος, ὅτι ὁ A.R.Dyck συνεχίζει προγενέστερες μελέτες τοῦ ἀφιερωμένους στόν G· βλ. On *Digenes Akrites*, Grottaferrata Version, Book 6, *Greek, Roman and Byzantine Studies* 28 (1987) 349-369.

10. Βλ. G.Huxley, Antecedents and Context of Digenes Akrites, *Greek, Roman and Byzantine Studies* 15 (1974) 321· πρὸλ. I.Anagnostakis, *La géographie des chansons du cycle akritique et du roman de Digènes Akritas*, Ἀδημοσίητη διδ. διατριβή/Université de Paris I, Παρίσι 1983, 243-244.

11. Βλ. ὅσα ἐνδεικτικά ἀναφέρει ὁ A.Každan γιά τή χρονογραφία τοῦ 10^{ου} αἰῶνα στό ἄρθρο του *Khronika Simeona Logofeta*, *Vizantijskij Vremennik* 15 (1959) 125-143. Πρὸλ. J.N. Ljubarskij, Theophanes Continuatus und Genesis, *Byzantinoslavica* 48 (1987) 12-27.

ἀπ' ὅ,τι τό ιστορικό στά ἐπιμέρους γεγονότα.

Ἐάν ἡ προηγούμενη ἀποψη λύνει, ὡς ἓνα σημεῖο, τό πρόβλημα τῶν ἀντιστοιχιῶν. κόνοντας, ἔστω, ὀρισμένες μερικεύσεις, ἡ ἔλλειπτική σχέση τοῦ Δ.Α μέ τή βυζαντινή ιστοριογραφία παραμένει ἐρευνητικό αἰτούμενο. Ἐνα, πάντως, θά πρέπει νά θεωρεῖται σήμερα ἀσφαλές: τό ὕφος τῆς βυζαντινῆς χρονογραφίας, πού ἐνδιαφέρει εἰδικότερα τήν προσέγγισή μας, εἶναι μέσο καί ὄχι σπάνια ὑψηλό. Γραμμένη, σέ ἀντίθεση μέ τίς διαπιστώσεις τοῦ Krumbacher, ἀπό άτομα μέ εὐρεία μόρφωση καί ὕστερα ἀπό ἐνδελεχή ἔλεγχο τῶν πηγῶν ἡ χρονογραφία δίνει ὄχι μόνο τίς πληροφορίες πού ἀπαιτοῦνται ἀλλά συχνά συμμετέχει στά πράγματα τῆς ἐποχῆς ἐνισχύοντας μέ διακριτικότητα τίς πολιτικές συσσωματώσεις¹². Ἐπιπλέον, ὅπως καί ἡ «κλασική» ιστοριογραφία, ἔχει ἀλλάξει διάρθρωση· τό ἐγκώμιο συγκεκριμένων προσώπων ἢ ἀκόμη καί οἰκογενειῶν εἶναι ἄξονας τῆς ιστορικῆς ἀφήγησης, ὅπως ὁ Βασίλειος Α' ἀπό τή «Συνέχεια τοῦ Θεοφάνη» καί τόν Γενέσιον¹³, οἱ Φωκάδες ἀπό τή δεύτερη σύνταξη τοῦ Συμεῶν Λογοθέτη¹⁴ ἢ ὁ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός ἀπό τή κόρη του Ἄννα¹⁵. Εἶναι φανερό ὅτι τά ἔργα αὐτά ἀπευθύνονταν στό μέσο μορφωμένο κοινό τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τό ὁποῖο ἦταν σέ θέση νά τά ἐκτιμήσει¹⁶. Παραμένει, ὅμως, πάντοτε τό ἐρώτημα, ποιὰ κείμενα ἑρρίσκονται στόν πυρήνα τοῦ Δ.Α, τά ὁποῖα, σὺν τοῖς ἄλλοις, δέν ταυτίζονται μέ τούς βυζαντινοὺς χρονογράφους πού γνωρίζουμε σήμερα. Ἐφόσον ἡ ἀρχική πρώτη σύνταξη τοῦ Δ.Α τοποθετεῖται στόν 12^ο αἰῶνα¹⁷, θά πρέπει νά διερευνηθεῖ ὁ ιστορικός περιγύρος ἀνάμεσα στόν 10^ο καί τόν 12^ο αἰῶνα καί ὄχι μόνον τά κείμενα τοῦ 10^{ου} αἰ. ὅπως πρέσβευε ὁ Grégoire¹⁸. Καί ἐδῶ νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται νά ληφθεῖ ὑπόψη ἡ μαρτυρία τοῦ Σκυλίτζη. Ὅπως εἶναι γνωστό ὁ χρονογράφος αὐτός (11/12 αἰ.)¹⁹ ἀξιολογεῖ στόν πρόλογο τοῦ ἔργου του τή βυζαντινή ιστοριογραφία κατὰ τούς 9^ο-12^ο αἰ. παραθέτοντας ἓνα σημαντικό σύνολο ἀπό ὀνόματα ιστορικῶν συγγραφέων· πρόκειται γιά τούς ἐξῆς: Θεοφάνης, Γεώργιος Σύγκελλος, Μιχαήλ Ψελλός, Σικελιώτης διδάσκαλος, Θεόδωρος Δαφνοπάτης, Νικήτας Παφλαγών, Ἰωσήφ Γενέσιος καί Μανουήλ οἱ Βυζάντιοι, Νικηφόρος διάκονος ὁ Φρύξ, Ἀσιανός Λέων, Θεόδωρος Σίδης, Θεόδωρος Σεβαστείας, Δημήτριος Κιζι

12. Βλ. H.Hunger, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, τόμ. I, Μόναχο 1978, 257 κέξ., ὅπου προσεκτικὴ ἀνασκευὴ τῶν παλαιότερων ἀπόψεων.

13. Hunger, *Literatur*, ὁ.π., 339 κέξ., 351 κέξ.

14. A.Markopoulos, Sur les deux versions de la chronographie de Syméon Logothète, *Byzantinische Zeitschrift* 76 (1983) 279-284.

15. Hunger, *Literatur*, 400 κέξ. Εἰδικότερα γιά τό ὕφος τῆς Ἄννας Κομνηνῆς εἶναι σημαντικές δύο ἐπιμέρους συμβολές τοῦ H.Hunger: Stilstufen in der byzantinischen Geschichtsschreibung des 12. Jahrhunderts: Anna Komnene und Michael Glykas, *Byzantine Studies/Études Byzantines* 5 (1978) 139-170 καί *Anonyme Metaphrase zu Anna Komnene, Alexias XI-XIII* (Wiener Byz. Stud. 15), Βιέννη 1981, 19-24.

16. Βλ. τό ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον ἄρθρο τῆς Evelyne Patlagean, Discours écrit, discours parlé. Niveaux de culture à Byzance aux VIIIe - XIe siècles, *Annales* 34 (1979) 264-278.

17. Βλ. Oikonomidès, L'«ερόπρῆ» de Digénis..., ὁ.π., 393-397, Ἀλεξίου, *Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης*, ρ' καί Beaton, *Ακρίτης και οι κριτικοί...*, ὁ.π., 81.

18. Βλ. παραπάνω σημ. 3.

19. Βλ. Hunger, *Literatur*, 389 κέξ.

κου και ὁ μοναχὸς Ἰωάννης Λυδὸς²⁰. Ἀπὸ τὸς 14 αὐτὸς συγγραφεῖς πού ἀναφέρθηκαν, ἔχουν φτάσει στίς μέρες μας τὰ ἔργα μόνον ἕξι (Θεοφάνης, Γεώργιος Σύγγελλος, Μιχαήλ Ψελλός, Νικήτας Παφλαγών, Ἰωσήφ Γενέσιος καὶ Λέων ὁ διάκονος²¹), ἐνῶ γιὰ τὸς ὑπόλοιπους ὑπάρχουν μόνον ἔμμεσες μνεῖες μέ ἄνισο, συχνά, βάρως. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὸν Γεώργιο Σύγγελλο καὶ τὸν Θεοφάνη, οἱ ὅποιοι καλύπτουν τὴ χρονικὴ περίοδο ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου ἕως τὸ ἔτος 811, οἱ ὑπόλοιποι διαπραγματεύτηκαν γεγονότα τῆς δυναστείας τοῦ Ἄμοριου ἢ τῆς Μακεδονικῆς καὶ εἶναι ἀσφαλῶς λυπηρὸ ὅτι πρέπει νὰ θεωροῦμε τὰ ἔργα τους ὀριστικὰ χαμένα. Ἀξιζει, ἴσως, νὰ σημειώσουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τὸς συγγραφεῖς πού μνημονεύει ὁ Σκυλίτζης ἀνανέωσαν, ὅπως ἤδη τονίσαμε, τὴν ἱστορικὴ συγγραφή συντάσσοντας κατὰ κύριο λόγον βιογραφίαι ἰσχυρῶν ἢ σημειωμένων προσώπων τῆς ἐποχῆς τὸς^{21α}. ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Γενέσιον, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε ἡδη λόγος²², ὁ Νικήτας Παφλαγών ἔγραψε τὸν πολὺ γνωστὸ «Βίον τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου» στὸ ὕψος καὶ τὸ ἕψος τοῦ ρητορικοῦ ἐγκωμίου, ἐνῶ εἰδικὴ μνεῖα ἐπιβάλλεται νὰ γίνε γιὰ τὸν Μανουήλ καὶ τὸν Θεόδωρο Σεβαστείας, τὰ ἔργα τῶν ὁποίων ἔχουν ἀπολεστεῖ. Ὁ πρῶτος, γνωστὸς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Σκυλίτζη, καὶ ἀπὸ τὴν «Συνέχεια τοῦ Θεοφάνη», ἔγραψε μιὰ ἀξιόλογη βιογραφία τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννη Κουρκούα: «...οἱ δὲ λαμπρῶς ποθοῦντες καὶ θέλοντες μαθεῖν τὰς τοῦ Ἰωάννου Κουρκούα ἀριστείας καὶ συγγραφὰς εὐρήσουσιν ἐν ὀκτῶ βιβλίοις ἐκτεθείσας παρὰ Μανουήλ πρωτοσπαθαρίου καὶ κριτοῦ»²³. Ὅσο γιὰ τὸν Θεόδωρο Σεβαστείας εἶναι γνωστὸ ὅτι συνέθεσε ἀνάλογο πόνημα γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον Β'²⁴. Ἡ περιήγηση τοῦ Μανουήλ εἶναι ἀσφαλῶς ἐλκυστικὴ γιὰ τὴν ἔρευνά μας, ἐφόσον ἡρωας τοῦ ἱστορικοῦ του ἔργου ἦταν ὁ Ἰωάννης Κουρκούας, προσωπικότητα ἢ ὁποία συγκρίθηκε συχνά μέ τὸν ἴδιον Διγενή²⁵.

Συνοψίζοντας ὡς ἐδῶ θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ ἄγνωστος συγγραφέας τοῦ Δ.Α., πέρα ἀπὸ τὴν ἀξιοποίηση τῆς λαϊκῆς ἱστορικῆς μνήμης, θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποίησε καὶ τμήμα τουλάχιστον τοῦ ὕλικου πού προαναφέραμε. Καὶ ἡ χρῆση δέν θὰ πρέπει νὰ περιορίστηκε μόνον ὡς πρὸς τὸ πηγολογικὸ ἐπίπεδο ἀλλὰ θὰ ἐπεκτάθηκε καὶ στὸ

20. Σκυλίτζης 3-4 (Thurn). Πρὸβλ. Α. Markopoulos, Théodore Daphnopatès et la Continuation de Théophane, *Jahrbuch der Öster. Byzantinistik* 35 (1985) 171-173.

21. Ταύτιση τοῦ Παναγιωτάκη (Λέων ὁ Διάκονος, Ἰερεὶ. Ἐτ. Βυζαντ. Σπουδῶν 34, 1965, 20-41) μέ τὸν Ἀσιανὸ Λέοντα τοῦ Σκυλίτζη.

21α. Βλ. τὴν ὁμορφὴ ἀνάλυση τῆς Charlotte Roueché, *Byzantine Writers and Readers: Storytelling in the Eleventh Century* στὸν τόμο: *The Greek Novel AD1-1985*, Edited by R. Beaton, Λονδίνο - Νέα Ὑόρκη - Σύδνεϋ (1988), 123 κέξ.

22. Βλ. παραπάνω σελ. 167 καὶ σημ. 13.

23. Συνέχεια Θεοφάνη 427-428 (Bonn).

24. Hunger, *Literatur*, 391 καὶ σημ. 331.

25. Βλ. σποραδικὰ τὸν πρόλογο τοῦ J. Mavrogordato, *Digenes Akrites*, Ὁξφόρδη 1956, ὅπου συνοψίζει καὶ παλαιότερες ἀπόψεις ἰδιαίτερα τοῦ Grégoire. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Κουρκούα βλ. τὸ ὕλικό πού ἔχει συγκεντρώσει ὁ Α. Ρ. Každan, *Armiane v sostave gospodstvujusčego klassa Vizantijskoj imperii v XI-XII vv.*, Ἐρεθάν 1975, 13 κέξ. Πρὸβλ. Fr. Winkelmann, *Quellenstudien zur herrschenden Klasse von Byzanz im 8. und 9. Jahrhundert* (Berl. Byz. Arbeiten 54), Βερολίνο 1987, passim· εἰδικὰ γιὰ τὸν Ἰωάννη σελ. 74, 164, 175.

συγγραφικό πρότυπο: τό ἔπος τοῦ Δ.Α εἶναι ἡ ἔμμετρη συνέχεια τῆς ἱστορικῆς βιογραφίας πού ἀρχισε νά καλλιεργεῖται στά μέσα τοῦ 10^{ου} αἰ. γιά νά κορυφωθεῖ στά μετέπειτα χρόνια²⁶. Καί βέβαια ἡ ὄλη σύνθεση τοῦ Δ.Α ἐπιβάλλεται νά συνδεθεῖ ὄχι μόνο μέ τό χρόνο, μέσα στόν ὁποῖον κινεῖται ὁ συγγραφέας, ἀλλά καί μέ τόν χῶρο πού δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τά ἀνάκτορα καί τούς «δυνατούς» τῆς ἐποχῆς²⁷.

Ἐνα ἀκόμη στοιχεῖο τό ὁποῖο ἰσχυροποιεῖ τήν ἀποψη τοῦ Ἰαλεξίου γιά ἀξιοποίηση ἀπό τόν συγγραφέα τοῦ Δ.Α προγενέστερης ἱστοριογραφικῆς ὕλης προέρχεται ἀπό τόν G. Μολονότι ὁ Ἰαλεξίου δέν εἶναι φίλος²⁸ τῆς ἐν λόγω σύνταξης, νομίζω ὅτι τό εὗρημα ἐνισχύει, ὡς ἓνα σημεῖο τουλάχιστον, τίς διαπιστώσεις πού ἔχουν ἤδη γίνεῖ. Ὅπως εἶναι γνωστό, στόν G, μετὰ τόν ἀμφισβητούμενο πρόλογο, ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφή τοῦ ἀμῆρᾶ:

Ἦν ἀμῆρᾶς τῶν εὐγενῶν πλουσιώτατος σφόδρα,
φρονήσεώς τε μέτοχος καί ἀνδρείας εἰς ἄκρος,
οὐ μέλας ὡς Αἰθίοπες, ἀλλά ξανθός, ὠραῖος,
ἀνθῶν ἄρτι τό γένειον εὐπρεπέστατον, σγοῦρον.
Εἶχεν ὀφρύδιν πεπανόν καθάπερ πεπλεγμένον,
βλέμμα γοργόν, ἐνήδονον, πλήρης ἔρωτος γέμον,
ὡς ῥόδον ἔξανέτειλεν ἐν μέσῳ τοῦ προσώπου,
ὡς κυπαρίσιν ἔμνοστον τήν ἡλικίαν ἔχων,
εἶπερ ἄν τις ἰδῶν αὐτόν εἰκόνη ἔοικέναι·
σὺν τούτοις ἀκατάμαχον τήν ἰσχὺν κεκτημένος,
καθ' ἐκάστην ἐσχόλαζεν εἰς θηρίων πολέμους,
τόλμην πειράζων τήν αὐτοῦ καί ἀνδρείαν θαυμάζων,
ὡς θαῦμα πᾶσι προὔκειτο τοῖς αὐτόν καθορώσι²⁹.

Ὁ Grégoire σχολιάζοντας τό παραπάνω χωρίο ἰσχυρίστηκε ὅτι ὁ ποιητής σκόπιμα ἀμαυρώνει τούς ἥρωες πού ἀνήκουν σέ ἄλλη ἐπική παράδοση³⁰, ἀποψη πού δείχνει νά ἀσπάζεται καί ὁ Mavrogordato³¹. Εἶναι ὁμως ἐφικτό νά προσεγγίσουμε τό προηγούμενο παράθεμα καί ἀπό μιά ἄλλη ὀπτική, καθὼς ἀνάλογες περιγραφές βρῖθουν στά χρονολογικά κείμενα τοῦ Βυζαντίου. Δημιούργημα τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου ἡ περιγραφή τῶν ἐξωτερικῶν χαρακτηριστικῶν σημαίνοντος προσώπου ἐντάχθηκε στήν ἀφηγηματική τεχνική τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας ὅπου γνώρισε ἰδιαίτερη ἐπίδοση· εἰδικά στήν ἱστοριογραφία τά σχετικά παραδείγματα εἶναι πολυάριθμα³²:

26. Πρὸβλ. Anagnostakis, *La géographie des chansons du cycle akritique*, ὁ.π., 278-280.

27. Oikonomidès, L'«ἐροπέε» de Digénis, 397· πρὸβλ. Ἰαλεξίου, *Βασιλεὺς Διγενῆς Ἀκρίτης*, ξη' κέξ.

28. Σύμφωνα μέ τόν χαρακτηρισμό πού δίνει ὁ ἴδιος ὁ Ἰαλεξίου γιά τόν Beaton: *Βασιλεὺς Διγενῆς Ἀκρίτης*, ζε'.

29. G 4, 30-42 (Mavrogordato)· πρὸβλ. E. Trapp, *Digenes Akrites* (Wiener Byz. Stud. 8), Βιέννη 1971, 80-82.

30. H. Grégoire, *Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτης*, Νέα Ὑόρκη 1942, 154.

31. Mavrogordato, *Digenes Akrites*, LXXIV.

32. Βλ. σχετικά Α. Φ. Μαρκόπουλου, *Ἡ χρονολογία τοῦ Ψευδοσυμεών καί οἱ πηγές τῆς*, Ἰωάννινα 1978, 116 κέξ. Πρὸβλ. Constance Head, *Physical Descriptions of the Emperors in Byzantine*

(Ίουλιανός) «... Ἦν δὲ Ἰουλιανὸς βραχὺς τὸ σῶμα, εὐπάγων, τετανόθριξ, ὕπνου καὶ τροφῆς καὶ ἀφροδισίας ὅτι μάλιστα ἐγκρατῆς, φιλοδοξότατός τε καὶ τῷ ἄλλω τρόπῳ τῷ κατ' εὐσέβειαν πονηρός» (ἀνέκδοτο τμήμα τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψευδο-συμεών, Parisinus gr. 1712, f. 91^v).

(Ίουστινιανός) «... Οὗτος τὴν μὲν τοῦ σώματος ἀναδρομὴν βραχὺν μείζων τοῦ μέσου, ἐρυθρὸς τὴν χροιάν, χαρωπὸν καὶ εὐπερίστροφον βλέπων καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς κόμης κάλλος μικρὸν ἐψιλωμένην ἔχων, ὑπατεύσας ἐν μέσῃ τῇ πόλει καὶ δούς χρήματα ἄφθονα» (Λέων Γραμματικὸς 125, Bonn).

(Νικηφόρος Α΄) «... Ἦν δὲ οὗτος ἀνὴρ διμοιραῖος, πλατύς, προγαστρω, δασύκομος, πρόχειρος, πρόσωπον ἔχων μέγα καὶ γένειον πολὺ πεπολιωμένον, τῷ δὲ σώματι παχύς, φρόνιμός τε πάνυ καὶ πανοῦργος καὶ δξὺς καὶ φιλάργυρος καθ' ὑπερβολήν. Διὸ καὶ τὸν ὄλεθρον αἰώνιον ἐκληρώσατο» (I. Dujčev, *La chronique byzantine de l'an 811, Travaux et Mémoires* 1, 1965, 216).

Οἱ μαρτυρίες αὐτές, οἱ ὅποιες μποροῦν μὲ εὐκολία νά πολλαπλασιαστοῦν, πιστοποιοῦν, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὴν ἐξάρτηση τοῦ Δ.Α ἀπὸ τὰ χρονογραφικὰ κείμενα, ἐξάρτηση πού ἀδιάστα πλέον χαρακτηρίζεται ὡς τυπολογικὴ, ἐφόσον δὲν ὑπάρχει κατὰ λέξιν μίμηση.

Ἡ πηγολογικὴ προσέγγιση πού ἐπιχειρήσαμε γιὰ τὸν Δ.Α θά ἦταν ἀτελής, ἂν δὲν γινόταν, ἔστω καὶ ἀκροθιγῶς, σχολιασμός τῆς θέσης τοῦ Γρέγοιρε σχετικὰ μὲ τίς συγγένειες, οἱ ὅποιες διαπιστώθηκαν, μεταξὺ τοῦ Δ.Α καὶ τῶν χρονογραφιῶν τοῦ 10^{ου} αἰώνα. Ἡ ἄποψη τοῦ Γρέγοιρε πού θεωροῦσε τὸν Δ.Α καθαρά ἀντιμοναρχικό ἔργο μὲ παυλικιανὸ ὑπόβαθρο γραμμένο ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῶν ἀφηγήσεων γιὰ τὸν Βασίλειο Α΄, δημιούργησε ἔντονο σκεπτικισμό καὶ κρίθηκε εὐφάνταστη ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστήμονες. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ιδεολογικὴ χρῆση τοῦ Δ.Α στηρίχτηκε σὲ πολλοὺς νοηματικούς ἀκροβατισμούς ἄλλ' ἦταν ἡ πρώτη ἔρευνα πού ἔθεσε τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν τοῦ Δ.Α. Μολονότι ὁ Ἀλεξίου δὲν ἀποδέχεται ὅτι πίσω ἀπὸ τὸ ὄνομα Βασίλειος τοῦ Δ.Α κρύβεται κάποιος αὐτοκράτορας³³, ἐν τούτοις ἡ ταύτιση τοῦ Βασιλείου μὲ τὸν συνώνυμό του ἰδρυτὴ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας δὲν εἶναι εὐκόλο, κατὰ τὴν ἄποψη μου πάντοτε, νά ἀμφισβητηθεῖ. Ἐπιπλέον, τὰ μυθικὰ κατορθώματα τοῦ Βασιλείου (ἵππος, κυνήγι, πάλη κ.ἄ.), ὅπως τὰ ἀφηγεῖται τὸ 5^ο βιβλίον τῆς «Συνέχειας τοῦ Θεοφάνη», προσεγγίζου ἀπόλυτα ἀνάλογα ἐπιτεῦγματα τοῦ συνώνυμου του ἥρωα τοῦ Δ.Α ἀλλὰ καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅπως τὰ παρουσιάζει ὁ Ψευδο-Καλλισθένης, καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἴδια διηγηματικὴ σειρά. Παρεμφερῆς παραλληλισμός εἶναι δυνατὸ νά γίνει ἀνάμεσα στὴν ἀφήγηση γιὰ τὴν Κανδάκη, ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ψευδο-Καλλισθένη, καὶ στίς παρεκβάσεις γιὰ τὴν Δανηλίδα καὶ τὴν Μαξιμῶ πού περιέχουν ἡ «Συνέχεια τοῦ Θεοφάνη» καὶ ὁ Δ.Α³⁴.

tine Historical Writing, *Byzantion* 50 (1980) 226-240 καὶ τίς ὁπωσδήποτε ἀτελεῖς προσθήκες τοῦ Β. Baldwin, *Physical Descriptions of Byzantine Emperors*, *Byzantion* 51 (1981) 8-21.

33. Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης, ξη'. Πρβλ. καὶ Oikonomidès, L'«ερόπεε» de Digénis, 387.

34. Βλ. Anagnostakis, *La géographie des chansons du cycle akritique*, 251 κέξ., 274 κέξ. Πρβλ. Beaton, *Ακρίτης και οι κριτικοί*, 80 καὶ Elizabeth M. Jeffreys, *The Image of the Arabs in Byzantine Literature, The 17th International Byzantine Congress, Major Papers*, Νέα Ὑόρκη 1986, 319.

Οί αντίστοιχίες που άνιχνεύτηκαν έως έδω είναι, ίσως, έκλεκτικές αλλά οδηγούν σέ κάποιες πρόδηλες συγγένειες ανάμεσα στον Ψευδο-Καλλισθένη, τον Βίο Βασιλείου του Πορφυρογενήτου και τον Δ.Α. Άλλωστε ό Βίος Βασιλείου είναι κορυφαίο ιδεολογικό προϊόν τής ιστοριογραφίας του 10^{ου} αιώνα, που επιδίωκε νά προσδώσει βασιλική καταγωγή, και μάλιστα διπλή, όπως ό Διγενής, από τους Άρσακίδες αλλά και τον Μεγάλο Κωνσταντίνο, στον ίδρυτή τής Μακεδονικής δυναστείας³⁵. Είναι επίσης γνωστό ότι ό Πορφυρογέννητος άκολούθησε για τή συγγραφή τής βιογραφίας του παππού του τά πρότυπα του Πλουτάρχου, του Πολυβίου και του Ψευδο-Καλλισθένη αλλά και τά κελεύσματα του Μενάνδρου ως προς τή δομή του ρητορικού έγκωμιού³⁶. Στην ίδια γραμμή κινήθηκε και ό συντάκτης του Δ.Α. Όσο και άν οι άναλογίες αυτές είναι συχνά δυσδιάκριτες στις διάφορες συντάξεις του Δ.Α, όπως μās έχουν παραδοθεί, είναι άσφαλώς άνιχνεύσιμες, άν άποτελέσουν άντικείμενο ιδιαίτερης διερεύνησης³⁷.

Ή άναζήτηση του ιστορικού πυρήνα του Δ.Α δέν έξαντλείται άσφαλώς έδω. Για τήν ώρα περιορίστηκα νά φέρω στό φώς κάποιες διαπιστώσεις, οι όποιες επαναπροσδιορίζουν, ίσως, όρισμένες έπιστημονικές άφετηρίες. Άλλωστε, όπως τονίζει και ό τιμώμενος «...δέν άρκοϋν μεμονωμένες γλωσσικές και στιχουργικές παρατηρήσεις για νά οίκοδομοϋμε θεωρίες σχετικές μέ τό κύρος των παραλλαγών του άκριτικού έπους, αλλά χρειάζεται πολύπλευρη άντιμετώπιση του προβλήματος στό σύνολό του»³⁸.

35. Βλ. τό κλασικό πλέον άρθρο του R.J.H.Jenkins, The Classical Background of the Scriptores post Theophanem, *Dumbarton Oaks Papers* 8 (1954) 13-30 καθώς και τίς προσθήκες του R.Scott, The Classical Tradition in Byzantine Historiography στον τόμο *Byzantium and the Classical Tradition*, Birmingham 1981, 61-74.

36. Μένανδρος 370-373 (78-87 Russell-Wilson)· πολύ κατατοπιστικός έδω ό Jenkins, The Classical Background, *δ.π.*, 24-25.

37. Πρβλ. τήν προσέγγιση του Ή. Άναγνωστάκη, Η διεκδίκηση της πορφύρας και ο Διγενής Ακρίτας, *Διαβάζω* τχ. 129 (1985) 42-45.

38. Στυλ. Άλεξίου, Παρατηρήσεις στον Άκρίτη, *Άριάδνη* 1 (1982) 57.